

- [Електронний ресурс]: <https://p.dw.com/p/34k9I>; Bayer L. European Parliament backs plan to link EU funds to rule of law. 17.01.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.politico.eu/article/budget-hungary-poland-rule-of-law-european-parliament-backs-plan-to-link-eu-funds/>
19. Appenzeller G. Als hatte man aus der letzten Osterweiterung nichts gelernt. 06.02.2018. – [Електронний ресурс]: <https://www.tagesspiegel.de/politik/eu-beitritt-von-serbien-und-montenegro-als-haette-man-aus-der-letzten-osterweiterung-nichts-gelernt/20929596.html>
20. Macron bestimmt den Gang der Diskussion. 18.04.2018. – [Електронний ресурс]: <https://www.tagesspiegel.de/politik/casdorffs-agenda-macron-bestimmt-den-gang-der-diskussion/21186418.html>
21. Lough R. Size matters: France deflates EU enlargement aspirations. 02.07.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.reuters.com/article/us-eu-enlargement/size-matters-france-deflates-eu-enlargement-aspirations-idUSKCN1TX2AA>

УДК 94:341.317(47+57)

Кордун О. О.

«НЕВИЗНАНІ РЕСПУБЛІКИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Аналізуються причини і механізми використання Росією т.зв. «невизнаних держав» пострадянського простору для реалізації своїх геополітичних амбіцій.

Ключові слова: невизнані держави, пострадянський простір, збройні конфлікти, Росія.

Кордун А. А. «Непризнанные республики» как инструмент гибридной агрессии России на постсоветском пространстве

Анализируются причины и механизмы использования Россией т.н. «непризнанных государств» постсоветского пространства для реализации своих геополитических амбиций.

Ключевые слова: непризнанные государства, постсоветское пространство, вооруженные конфликты, Россия.

Kordun O. O. «Unrecognized republics» as a tool of Russian hybrid aggression in the post-Soviet space

The article analyzes the reasons and mechanisms of use of the so-called "unrecognized states" in the post-Soviet space by Russia for the purpose of realization their geopolitical ambitions.

Keywords: unrecognized states, post-Soviet space, armed conflicts, Russia.

Серед майже двохсот держав, які нині налічуються на політичній карті світу, існує ще принаймні два десятки територій, які мають статус «невизнаних», «частково визнаних», «де-факто суверенних» тощо держав [1]. У вітчизняній науці їх найчастіше називають «невизнаними» чи «самопроголошеними» країнами/республіками [2].

На пострадянському просторі до таких утворень до останнього часу належали: так звані Абхазька, Нагірно-Карабаська і Південно-Осетинська «республіки» та «Придністровська Молдовська Республіка» («ПМР»). З 2014 р. до них додалися «Донецька Народна Республіка» та «Луганська Народна Республіка» – на тимчасово окупованих Росією територіях Сходу України [3].

Дослідженнями різних аспектів ситуації в «невизнаних республіках» на пострадянському просторі, причин і характеру конфліктів в цьому регіоні займалося широке коло науковців, серед яких варто зазначити таких українських вчених як Г. Перепелиця [4], О. Маначинський [5], К. Поліщук [6], В. Мандрагеля [7], Т. Далявська [8], російських – А. Здравомислов [9], К. Мяло [10], В. Пряхін [11], західних – Дж. Х'юджес [12], Д. Лінч [13] та ін.

Анексія Криму, війна на Сході України актуалізували наукові дослідження історії та сьогодення цих «республік». Вказані події змінюють і увиразнюють наше розуміння сутності так званих «невизнаних держав» на пострадянському просторі.

Серед актуальних українських досліджень останнього часу варто виділити публікації В. Горбуліна [14], Є. Магди [15], Р. Додонова [16], І. Зельмановича [17], О. Алексейченка [18], І. Мельничука [19], колективні монографії «Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору» [20], «Режим Путіна: перезавантаження – 2018» [21], «Онтологія війни та миру: безпека, стратегія, смисл» [22], «Донбас в етнополітичному вимірі» [23], «Донбас і Крим: ціна повернення» [24] та інші, в яких по-новому розкривається роль та цілі Російської Федерації на території колишнього Радянського Союзу.

У Росії активно культивується думка про те, що саме РСФР була головним донором та інвестором союзних республік, а розвиток останніх відбувався, передусім, за рахунок російських територій. Так, у «Військово-промисловому віснику» РФ вийшов цілий цикл публікацій, в яких доводиться саме така теза. Подається навіть сума в 11 трлн дол. США, яку

нібито заборгували національні республіки союзному центру. [Див., напр.: 25, 26, 27]. При цьому, роль Росії на пострадянському просторі уявляється як миротворча і стабілізуюча [28, 29].

Як впливає з аналізу офіційних доктринальних документів Російської Федерації, остання на глобальному рівні позиціонує себе як окремий незалежний полюс геополітики у багатополлярному світовому порядку, прагнучи залишатись впливовим центром інтеграції в Євразії, передусім – на пострадянському просторі [30].

Однак, попри розвинений інтеграційний дискурс та наявність численних інтеграційних проектів на чолі з Москвою, сучасна Росія не може запропонувати моделі майбутнього, яка б була привабливою для більшості держав пострадянського простору. Як слушно зазначає Ю. Теміров, справа не тільки в тому, що домінуючі в Росії цінності і її нежиттєздатна суспільна модель (насамперед слабе громадянське суспільство) не можуть бути основою «м'якої сили». Просто за своїм характером набір «цінностей», які намагається нав'язати Москва («Русский мир»), є «химерами маніпулятивного призначення», а «ілюзорні цінності здатні бути джерелом лише ілюзії сили» [31, с.65]. Їм важко «конкурувати» з тим, що пропонують ЄС і НАТО.

До того ж звужуються можливості Росії для реалізації масштабних інтеграційних проектів. У результаті західних санкцій, а також падіння цін на енергоносії Росія, за деякими оцінками, лише у 2015 р. втратила близько 140 млрд дол. США. За оцінками Bloomberg, впродовж чотирьох років санкцій США і ЄС російська економіка втратила 6% в порівнянні з прогнозованими показниками, які могли б бути досягнуті без обмежувальних заходів [32].

Тобто, не маючи змоги запропонувати привабливі і ефективні моделі інтеграції, Росія намагається не допустити розвитку альтернативних варіантів інтеграції на пострадянському просторі. В іншому разі, це поставило б під сумнів її верховенство і вплив в регіоні [33].

Модель відносин, яку просуває Москва, базується не на співпраці між рівними партнерами, а на вимогах безумовного прийняття російської гегемонії у пострадянському регіоні. Претензія кремлівського керівництва на лідерство на пострадянському просторі включає право визначати в ньому «правила гри» та обмежувати можливість для маневру інших гравців геополітичного поля.

Як наслідок, зовнішня політика РФ щодо пострадянських держав, за аналогією з попередніми зовнішньополітичними доктринами обмеження суверенітету (доктрини Монро і Брежнєва), базується на реалізації «нової доктрини обмеженого суверенітету» [34].

Головні ідеї та основні елементи цієї «доктрини» були сформульовані в публічних виступах російського президента, зокрема у: Зверненні до двох палат Федеральних зборів країни у зв'язку з пропозицією «Державної ради Республіки Крим про прийняття республіки до складу РФ» («Кримська промова», 18 березня 2014 р.) [35]; «Валдайській промові» 24 жовтня 2014 р. [36]; Зверненні до Федеральних зборів РФ 4 грудня 2014 р. [37]. Крім того, 26 грудня 2014 р. В. Путіним було ухвалено нову Військову доктрину РФ, яка, порівняно з її попередньою редакцією від 2010 р., включила до переліку загроз безпеці Росії зміну політичних режимів у сусідніх країнах [38]. В останньому документі по-суті робиться спроба «узаконити» вірогідні сценарії розширення території Росії в майбутньому за рахунок її сусідів. Якщо в сусідніх з РФ, або навіть у віддалених країнах проживають російськомовні громадяни, то вони мають право на військовий захист з боку російської армії. Таким чином, на офіційному нормативному та законодавчому рівні фактично підтверджуються наміри сучасної кремлівської влади продовжувати війну на Сході України.

Реальний суверенітет [39] у «доктрині Путіна» є атрибутом виключно сильних держав. Інші країни так чи інакше мають віддавати частину свого суверенітету або потужним партнерам/союзникам, або міжнародним безпековим організаціям, до яких вони вступають. У межах цієї концепції пострадянські країни фактично позбавляються права на реальний суверенітет, вони наділяються лише таким суверенітетом, який відповідає життєво важливим інтересам Росії. Зазначеними «концептуальними аргументами» виправдовується «легітимність» як агресії РФ в Україні з анексією Криму, так і інтервенції в Грузії у 2008 р.

Для реалізації своїх амбіцій «євразійського інтеграційного центру» (а по факту – відновлення неоімперії в кордонах колишнього СРСР), Росія використовує широкий спектр засобів, серед яких не останнє місце належить спробам прямого примусу колишніх радянських республік, застосуванню елементів воєнного і економічного тиску або так званої «жорсткої сили» (hard power). У сучасному вигляді ця концепція створена та розвинена американським вченим Д. Найємом [40].

Агресивний характер політики Росії чітко простежується і у трансформації воєнної доктрини цієї країни в редакціях 1993 [41], 2000 [42], 2010 [43] та 2014 [44] рр.

Аналіз текстів та окремих положень Воєнної доктрини Російської Федерації дає підстави говорити про нарощування агресивних планів та розростання амбіцій Росії до меж, коли «спроби ігнорувати (обмежувати) інтереси Російської Федерації у вирішенні проблем міжнародної безпеки, протидіяти її зміцненню як одного з впливових центрів багатопольярного світу» розглядаються як воєнна загроза.

Фактично йдеться про неоголошену експансію Росії на пострадянському просторі, в основі якої лежить бажання цієї країни мати вирішальний вплив на зовнішню та внутрішню політику колишніх республік СРСР, які нинішня РФ вважає зоною своїх пріоритетних геополітичних інтересів.

Подекуди «розмитий» характер агресії Росії щодо Грузії, Молдови, Азербайджану та останнім часом України спричинений розтягнутістю у часі цього процесу, тобто його багатоетапністю і повзучим характером окупації (для Грузії та Молдови – від 1992–2008 рр. і донині, для України – від 1992 р. і до застосування активної фази у 2014 р. по теперішній час).

Пік цієї агресивної політики припав на початок 2014 року, коли Росія перейшла до відкритої фази гібридної агресії проти України, відкинувши всю систему міжнародного права, яка склалася у світі після Другої світової війни.

З цього моменту дії Кремля повністю відповідають міжнародному визначенню та ознакам агресії, встановленому ще у грудні 1974 р. Резолюцією 3314 (XXIX) Генасамблеї ООН [45].

Роль Росії як агресора чітко зафіксована у низці резолюцій ГА ООН та ПАСЄ. Наприклад, у своїй резолюції від січня 2018 року Парламентська Асамблея Ради Європи посилалася на «триваючу російську війну проти України, яка ведеться в деяких районах Донецької та Луганської областей» [46].

Численні міжнародні організації та структури, зокрема, прокуратура Міжнародного кримінального суду, в своєму звіті від грудня 2019 р. підтверджують, що «прямі військові дії між відповідними збройними силами Російської Федерації та Україною свідчать про існування міжнародного збройного конфлікту на сході України ще до 14 липня 2014 року» [47].

Напередодні війни в Грузії ще на бухарестському російсько-

американському саміті у травні 2008 р. президент Путін повідомляв тодішньому главі Білого Дому Бушу, що Україна є потенційно нестабільним місцем, проросійський схід якої може відокремитись. Тоді ж «голос Кремля» Федір Лук'янов зазначав: «Росія намагається продемонструвати можливу ціну розширення НАТО, попереджаючи, що Україна є надзвичайно крихкою сутністю... Якщо НАТО просунеться до України, Росія може звернутися до дуже потворних засобів. В Росії є величезний потенціал для російського іредентизму». Те ж саме говорив й відомий ідеолог О. Дугін: «Росія розуміє, що ми не можемо дозволити Україні вступити до НАТО як цілій державі. Ми будемо свідками хвилі сепаратизму в Криму та на сході України. Росія вже не слабка і не здасться на милість Заходу; вона на шляху до відтворення себе як імперської влади» [48].

Отже, нові матеріали, дослідження ситуації на окупованих територіях Грузії і Молдови та досвід, накопичений Україною за останні роки, дає достатньо підстав стверджувати, що псевдодержавні утворення є одним з інструментів гібридної агресії Російської Федерації на пострадянському просторі з метою повернення свого геополітичного впливу в цьому регіоні.

Маючи деякі формальні атрибути державності, як то: певну спірну територію, відносно стаке населення, прапор, «закони» і «конституцію», «уряд» тощо, ці утворення не є самостійними державами, оскільки залишаються повністю залежними від зовнішньої допомоги в економічному, військовому, політико-дипломатичному плані.

Слід вказати й на те, що т.зв. «невизнані держави» пострадянського простору виникли в «гарячих точках» (зонах «заморожених» конфліктів), активну участь у «врегулюванні» яких брала Росія [49].

«Маніпулювання конфліктами» дозволяє демонструвати контроль чи, принаймні, вплив на проблемні регіони, а отже маркувати себе як впливового регіонального чи світового гравця. Таким чином, за рахунок «ближнього зарубіжжя»/пострадянського простору Росія поповнює дефіцит свого глобального впливу. У зовнішньополітичній сфері Росія хоче закріпити за собою виключне право на контроль хоча б за тією частиною Європи, яка не належить до НАТО й ЄС [50].

Ці збройні конфлікти мають різні типи, причини, номінальних учасників та свій перебіг. Вони є різними за своїми масштабами і наслідками. Спільним залишається явна чи прихована участь в них Росії, що де-факто є військовим втручанням у конфлікт на боці однієї з ворогуючих сторін.

У більшості випадків такою стороною виступають «сепаратисти»/інсургенти – певні збройні угруповання, які борються проти законного центрального уряду під гаслами самовизначення та відокремлення. Так було в Молдові, Абхазії, Південній Осетії, на Донбасі та в Криму. Винятки складають випадок Таджикистану, де Росія надала військову допомогу залежному від неї центральному уряду, та формально міждержавний вірмено-азербайджанський конфлікт за Нагірний Карабах, де Російська Федерація намагається створити систему залежностей для обох сторін протистояння, надаючи водночас явну перевагу Вірменії.

Тобто, участь Росії у збройних конфліктах є частиною добре відпрацьованого нею механізму ведення т.зв. гібридних війн, які відіграють дедалі більшу роль у російському військовому дискурсі [51] на пострадянському просторі в цілому та в конфлікті з Україною зокрема. Тактика створення «незалежних республік» виявилася настільки успішною в підриві державності Грузії й Молдови, що Кремль вирішив використати її ще й на Сході України. Виключенням стало лише російське вторгнення в Крим. На відміну від інших випадків агресії, Москва відкрито анексувала український півострів, а отже взяла на себе відповідальність за такий вчинок. Це призвело до запровадження проти Росії серйозних міжнародних санкцій, які діють і на сьогодні [52].

У найбільш загальному вираженні, механізм участі російської влади в збройних конфліктах на пострадянському просторі виглядає наступним чином:

- розпалювання чи підтримка певного внутрішньодержавного/міждержавного конфлікту – провокування/допущення кризи у конфлікті;
- доведення кризи до стадії збройного протистояння;
- втручання Росії у вигляді «миротворця»/захисника інтересів певної групи населення відповідних країн («рускоговорящіє», громадяни РФ тощо);
- «заморожування» конфлікту (фактично недопущення його реального вирішення), маючи за мету збереження впливу на конфліктні сторони шляхом нав'язування різного роду «переговорів», «процесів мирного врегулювання» тощо;
- активізація/ескалація збройного конфлікту в потрібний для тиску момент.

Описана вище схема участі Росії в збройних конфліктах подібна до викладу бачення військовим керівництвом Російської Федерації сучасних

гібридних війн [53] – так званої «доктрини Герасимова» (В.Герасимов – генерал армії, начальник генштабу збройних сил РФ, перший заступник міністра оборони Росії з 9 листопада 2012 р. [54]).

Слід підкреслити, що поняття гібридної війни/агресії виявилось теоретично й практично найбільш придатним для опису специфіки дій РФ щодо колишніх республік СРСР на пострадянському просторі.

Як впливає з сучасних досліджень, до типових компонентів гібридної агресії належить використання методів, що сприяють виникненню та поглибленню в державі, обраній для агресії, внутрішніх конфліктів, в т.ч. збройних: поглиблення внутрішніх суспільних протиріч шляхом ведення інформаційної війни; створення економічних проблем через блокування торгівлі, підлив економічних зв'язків тощо; підтримка сепаратизму та тероризму на рівні псевдодержавних утворень; сприяння формуванню нерегулярних збройних угруповань (повстанців, партизан та ін.) та їх оснащення [55].

Такі конфлікти справляють вирішальний вплив на порядок денний країн, їх локалізації, та приносять колосальні збитки для їхнього економічного та людського потенціалу.

За останніми даними управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН), за весь період збройного конфлікту на сході України з 14 квітня 2014 р. до 31 березня 2020 р. його жертвами стали близько 41-44 тис. осіб [56].

За 6 років війни загинуло від 13 до 13,2 тис. осіб, з яких близько 4,1 тис. українських військовослужбовців та 5,65 тис. членів незаконних збройних угруповань терористів на службі РФ. УВКПЛ ООН зафіксувало 3055 випадків загибелі цивільних осіб. Серед жертв війни на сході України налічується від 29 до 31 тис. поранених, серед яких близько 7-9 тис. цивільних, від 9,5 до 10,5 тис. українських військовослужбовців і від 12,5 до 13,5 тис. озброєних бойовиків. Від війни довелося втікати приблизно двом мільйонам осіб, серед яких майже 1,5 млн українців перебралися жити до інших регіонів України.

У 2018 р. експерт аналітичного центру Atlantic Council Андерс Аслунд заявив, що втрати України від агресії Росії, яка триває з 2014 р., дорівнюють 100 млрд дол. США. І це без урахування, екологічних, гуманітарних та політичних збитків, а також поточних видатків на армію, тимчасово переміщених осіб, потенційних втрат тощо. Якщо у розрахунок також додати

втрати людського капіталу, то загальна сума збитків може сягнути не менш як 300 млрд дол. США [57].

Згідно з дослідженням австралійського Інституту економіки та миру в Сідней, лише за один 2016 рік Україна втратила 20,4% ВВП або 66,7 млрд дол. США. За п'ять років ця сума зростає до більш ніж 330 млрд дол. [58].

З огляду на викладені цифри, підтримка певних сил у активних збройних конфліктах чи загроза відновлення активної фази «заморожених» збройних конфліктів можуть виступати серйозним інструментом зовнішньополітичного тиску та надають Москві реальні військово-політичні переваги в регіоні.

Заморожені конфлікти:

- відволікають значні матеріальні та людські ресурси, які могли б використовуватися для розвитку економіки та обороноздатності таких країн;

- гальмують економічні та демократичні перетворення, змушуючи уряди вдаватися до непопулярних, часто авторитарних рішень;

- підривають авторитет центральної влади, яка (в разі здійснення проти неї інформаційної війни) виглядає в очах населення як така, що нібито «неспроможна забезпечити захист своєї території», «веде війну з власним народом», «наживається на війні» тощо;

- роблять ослаблені внутрішніми конфліктами країни вразливими для зовнішнього втручання, застосування з боку Росії інструментів сучасних гібридних війн, відкривають широкий простір для маніпуляцій та впливу на позиції політичних еліт;

- створюють потенційні загрози як для національної безпеки цих країн, так і негативно впливають на систему регіональної та глобальної та безпеки.

Український дослідник Р. Додонов, аналізуючи закономірності розгортання збройних конфліктів у XXI ст. на теренах колишнього СРСР, робить висновок, що сепаратизм на пострадянському просторі є наслідком цілеспрямованих дій Москви: «Сепаратистські рухи активізуються або в регіонах із застарілою конфліктністю між автохтонним населенням і титульною нацією, або в регіонах з відсутнім чи слабким національно-етнічним «стрижнем». Перший варіант ми спостерігаємо в Абхазії і Південній Осетії, другий – у Придністров'ї та на Донбасі... Сценарій розгортання збройного конфлікту обирається в Кремлі: якщо сепаратизм виникає в країнах, що позначили свою незалежну від Росії думку, то слід чекати на появу бунтівної території чергової «народної республіки»; якщо ж

сепаратистські тенденції присутні в самій РФ, то пріоритет отримують тези про національну єдність і державницькі цінності» [59].

Отже, роль самопроголошених держав можна визначити як спеціально створену зону нестабільності для поширення впливу та джерело тиску на держави, які здійснюють незалежну від Росії зовнішню політику, з метою повернення їх у простір політичного впливу колишньої метрополії [18].

Так, «заморожені» конфлікти в Грузії та Молдові і триваюча війна на сході України стали явною перешкодою для швидкого просування названих країн шляхом європейської та євроатлантичної інтеграції.

Неназваний представник Кремля свого часу заявив журналісту російського видання «Профіль»: «Наше завдання – запобігти комфортному вступу Грузії і Молдови до НАТО. Ми ж не можемо сидіти, склавши руки, і дивитися, як нас оточують з усіх боків... Затягування процесу повністю виправдане: якщо ви не можете повернути процес на свою користь, потрібно його затягнути...» [60].

Сепаратистські утворення, окрім усього іншого, виконують роль оперативного/стратегічного плацдарму [61] для подальшої окупації/захоплення «материнської» території, особливо враховуючи і перебування російських військ на таких теренах.

Порівняння з плацдармом є цілком справедливим, якщо поглянути на карту. Скажімо, окупований Росією Цхінвальський регіон (т.зв. «Республіка Південна Осетія») висить «дамоклевим мечем» над Тбілісі та всією Центральною Грузією. Т.зв. «ПМР» загрожує Україні з південно-західного напрямку, особливо великому транспортно-торгівельному вузлу в Одесі та області. Крим та окуповані території Донеччини становлять загрозу українським портам на Азовському та Чорному морях.

Загарбані російськими окупаційними військами український Крим і окремі райони Донбасу фактично перетворені в дослідницький полігон для випробування та тестування як модернізованих і нових зразків російських озброєнь та військової техніки, так і для застосування забороненого (неконвенційного) озброєння, а також для перевірки нових концепцій створення та застосування російських військ, в тому числі інформаційних та спеціальних операцій [62, 33].

Придністров'я й «республіки» Південного Кавказу використовуються як військово-стратегічні плацдарми для розширення впливів Росії у Південно-Східній Європі та на Балканах, а контроль над розташованим на

перетині Європи й Азії Закавказзя дає можливість просування вглиб Середнього і Близького Сходу, у басейнах Чорного, Каспійського і Середземного морів [63].

Але йдеться не тільки про суто військове розуміння плацдарму. Такі окуповані території виступають також майданчиком для відпрацювання певних соціальних технологій, структур влади, які згодом можуть бути застосовані до інших частин певної країни, яка зазнала агресії. Ще одне завдання – проникнення, метастазування певних ідей (постулатів, наративів, тез тощо), способу життя, управлінських структур тощо у державу-жертву.

Окупована територія виступає своєрідним «зворотним фракталом» – структурою, що намагається повторити себе у більшому масштабі. Тобто, однією з цілей існування такого утворення є намір побудувати більшу систему «за образом та подобою» (тобто на тих же організаційних та ідеологічних засадах) малої системи. Подібно до того, як організаційний устрій і форма, вироблені під час революції 1905–1907 рр. у Російській імперії (Иваново-Вознесенский общегородской совет рабочих депутатов, Петербургский совет рабочих депутатов) [64, с.110], переросли у форму державного правління цілої країни і були нав'язані в різний час шляхом окупації низці незалежних держав, що утворилися після розвалу Російської імперії. Саме так з'явилися радянська Верховна Рада в Україні, Вярхоўны Савет у Білорусі, Ali Soveti в Азербайджані, Жоғарғы Кеңесі в Казахстані, Aukščiausioji Taryba у Литві, Augstākā padome в Латвії, Ülemnõukogu в Естонії, Sovietul Suprem в Молдавії, Staatsrat (Держрада) у НДР [65, с.489].

І тут потрібно аналізувати досвід України не лише 2014–2020 рр., але й «Донецько-Криворізької республіки» та УСРР часів Української революції 1917–1921 рр. Маріонеткова псевдодержава УСРР була формально заснована «Тимчасовим робітничо-селянським урядом України» 6 січня 1919 р. та проголошена як «окрема держава» на III Всеукраїнському з'їзді рад 6-10 березня 1919 р. Її завданням стала імітація «добровільного волевиявлення» щодо входження до федерації з Росією та демонстрація наявності «справжньої» робітничо-селянської альтернативи «буржуазній» УНР [66].

Так само у 1918–1920 рр. територія нинішньої «Південної Осетії» перетворилася на плацдарм для інспірованих більшовиками принаймні трьох повстань проти демократичної Грузії. Їхньою метою було встановлення радянської влади і приєднання регіону до РРФСР. Усі вони зазнали поразки, однак на знак визнання заслуг цих територій у поваленні законної влади

Грузинської демократичної республіки більшовицьке керівництво в лютому 1921 р. створило так звану «Південну Осетію», яка увійшла окремим суб'єктом до Закавказької Федерації, а в 1936 р. – до складу Грузинської РСР. Таким чином було свідомо закладено основу для майбутнього грузинсько-осетинського протистояння [67].

Інструментальну сутність псевдодержавних утворень розкриває прийнятий у західних дослідженнях таких територій термін «проксі» – від англ. «проху», що означає «посередник», «представник», «особа, уповноважена діяти від імені когось».

Проксі-війна (проху war), відповідно до визначення кембриджського словника, є війною, що ведеться між групами чи окремими меншими країнами, які представляють інтереси інших великих держав, і можуть мати допомогу та підтримку з їхнього боку [68]. Оксфордський словник визначає цей термін як «війна, яку розпочала велика держава, яка сама в неї не втягується» [69].

Використання проксі у гібридній агресії має для її ініціатора низку переваг: вони менш затратні в матеріальному плані; місцеві прихильники краще знають ситуацію, місцевість, простіше займатися диверсійною діяльністю; гинуть не представники «великої держави», а місцеве населення чи найманці; посилюють довіру ідеологічно спорідненого населення чи політиків інших країн до уряду і керівництва певного псевдодержавного утворення; публічне заперечення участі у певній війні зменшує ескалацію у відносинах з іншими великими геополітичними гравцями – наприклад, США, Туреччиною, ЄС тощо, та дозволяє уникнути більш негативних наслідків – запровадження або розширення міжнародних санкцій проти країни-агресора; відкриває можливості для «миротворчої діяльності», тобто отримання додаткових важелів впливу на ситуацію в країні, яка зазнала агресії [70].

Наявність важелів впливу Росії на т.зв. «сепаратистів», підготовку і фінансування яких вона здійснює, надає Москві додаткові аргументи для світової спільноти щодо необхідності її присутності на переговорах і в складі миротворчих сил.

За висновками В. Паливоди, дії Росії у конфліктах на пострадянському просторі націлені на те, щоб мирний процес розвивався під повним контролем Кремля як над сепаратистською територією, так і над державою, якій ця територія належить [71]. Підтримання статус-кво щодо невирішених територіальних конфліктів надало Москві можливість впливати на

внутрішню ситуацію у Грузії, Молдові та останнім часом в Україні шляхом сприяння сепаратистським «урядам» Абхазії, Південної Осетії, ПМР і так званих ДНР/ЛНР. Перелічені країни і території перебувають під «дамоклевим мечем» загроз нового розгортання конфлікту, поштовх якому здатна надати інформаційна, військово-політична чи фінансова підтримка одній зі сторін протистояння.

Активність Росії в конфліктних зонах, її фактичний контроль над невизнаними «республіками» і внаслідок цього отримання російською стороною серйозних важелів впливу на низку країн пострадянського простору, створює вкрай негативне тло для демократичного та економічного розвитку нових незалежних держав регіону.

Військова присутність Росії у Придністров'ї, на Кавказі, Донбасі та в Криму з подальшою відкритою російською інтервенцією до Грузії та України призвели до того, що уряди в Києві, Кишиневі та Тбілісі втратили контроль над суттєвими частинами своїх територій. Це також віддалило перспективи подальшого розширення НАТО на схід. Проте нові країни наразі не демонструють готовності повернутися в лоно метрополії. Більше того, відкритий акт агресії в Україні змусив навіть такі країни як Білорусь та Казахстан розглядати Росію як потенційну загрозу, попри тісну співпрацю з нею.

Виходячи з того, що стратегічні цілі Москви в зонах заморожених конфліктів наразі не досягнуті, а також з гіпотези про використання таких зон задля тиску на незалежні держави пострадянського простору (насамперед, країни ГУАМ) з метою недопущення їхньої повноцінної інтеграції в ЄС та НАТО, найбільш логічним буде припустити, що не варто очікувати якісних позитивних змін у конфліктних зонах в найближчій перспективі.

Росія і надалі використовуватиме наявні в неї важелі активного впливу, в т.ч. ескалацію збройних конфліктів у «невизнаних республіках», намагаючись реалізувати свої геополітичні плани в регіоні. Погіршення соціально-економічної ситуації в самій Російській Федерації, спричинене міжнародними санкціями чи/та пандемією коронавірусу, здатне лише підштовхнути цю державу до активізації своєї агресивної політики. Розуміння інструментів та цілей такої політики дозволить світовій спільноті ефективніше шукати дієві запобіжники задля запобігання майбутніх негативних сценаріїв.

Використані джерела та література:

1. Далявська Т.П. Нові державні утворення: науковий дискурс щодо категоріально-понятійного апарату // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Спецвипуск: Політика і духовність в умовах глобальних викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, 2-3 квітня 2014 р. – С. 377-382.
2. Вітман К.М. Невизнані держави пострадянського та постсоціалістичного простору: шлях до міжнародного визнання // Держава і право. – 2011. – Вип. 53. – С. 625-631.
3. Goujon Reva. The Logic and Risks Behind Russia's Statelet Sponsorship. – [Електронний ресурс]: https://worldview.stratfor.com/article/logic-and-risks-behind-russias-statelet-sponsorship?utm_campaign=%7CDATE:%7C*&utm_content=Daily+Intelligence+Brief%3A+Sept.+15%2C+2015&utm_medium=email&utm_source=paidlist-a
4. Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. – К.: Стилос, 2003. – 254 с.
5. Конфликты и войны после распада СССР / В.Ю. Богданович, А.Я. Маначинский, Ю.В. Егоров, В.А. Муха, А.А. Бортник. – К.: Вид-во «Кий», 2008. – 420 с.
6. Поліщук К. Чинники конфліктогенності та передумови виникнення і ескалації конфліктів на пострадянському просторі у 90-х роках ХХ століття // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2015. – №37. – Ч. 3. – С.100-107.
7. Мандрагеля В.А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз: монографія – К.: ЄУ, 2003. – 570 с.
8. Далявська Т.П. Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз: монографія. – К.: Університет «КРОК», 2018. – 228 с.
9. Здравомыслов А. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. – М.: Аспект-пресс, 1997. – 607 с.
10. Мяло К.Г. Россия и последние войны XX века (1989–2000). – М.: «Вече» – 346 с.
11. Пряхин В.Ф. Региональные конфликты на постсоветском пространстве: (Абхазия, Южная Осетия, Нагорный Карабах, Приднестровье, Таджикистан). – М.: Гном и Д, 2002. – 312 с.
12. Hughes J., Sasse G.. Comparing Regional and Ethnic Conflicts in Post-Soviet Transition States: An Institutional Approach / London School of Economics and Political Science. – [Електронний ресурс]: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/ec9fdf8c-c39a-4c11-97c3-869bd4f489ac.pdf>
13. Lynch Dov. Separatist States and Post-Soviet Conflicts // International Affairs (Royal Institute of International Affairs). – 2002. – Vol. 78. – №. 4. – P. 831-848.
14. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
15. Магда Є.В. Гібридна агресія Росії: Уроки для Європи. – К.: Каламар, 2017. – 268 с.

16. Додонов Р.О. Конфлікт на Сході України у дзеркалі соціально-філософської рефлексії: монографія. – Вінниця : ГЛОБУС ПРЕСС, 2016. – 200 с.
17. Зельманович І.І. «Заморожені» конфлікти на пост-радянському просторі як вияв інституційної кризи політики ЄС // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2016. – № 3. – С. 127–135.
18. Алексеїченко О.В. Геополітичні інтереси Російської Федерації у зоні «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 117(2). – С.8-15.
19. Мельничук І.М. Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі: Дис... д-ра політ. наук. – Чернівці, 2015. – 519 с.
20. Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / за редакцією кандидата історичних наук, доцента А.Г. Бульвінського. – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – 288 с.
21. Режим Путіна: перезавантаження-2018 / М.М. Розумний (заг. ред.). – К.: НІСД, 2018. – 480 с.
22. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Онтологія війни та миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. – К.: НІСД, 2019. – 560 с.
23. Донбас в етнополітичному вимірі. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 584 с.
24. Донбас і Крим: ціна повернення / Ред. кол.: В.П. Горбулін (гол. ред.). – К.: НІСД, 2015. – 474 с.
25. Вымираты живут мечтами о компенсациях. «Советская оккупация» Прибалтики стоила России полтриллиона долларов // Военно-промышленный курьер. – 2019. – 30 апреля. – № 16 (779).
26. Долг Латвии перед Россией – 400 миллиардов долларов. Республике под советской «оккупацией» завидовали шведы и финны // Военно-промышленный курьер. – 2019. – 14 мая. – № 18 (781).
27. Грузия должна России больше, чем полтриллиона долларов // Военно-промышленный курьер. – 2019. – 28 мая. – № 20 (783).
28. Невыученный урок абхазского // Военно-промышленный курьер. – 2019. – 16 июля. – № 27 (790).
29. Державная азбука. Главная идея цивилизации, использующей кириллицу, – покорять народы культурой // Военно-промышленный курьер. – 2018. – 11 сентября. – № 35 (748).
30. Strategic Survey 2018: The Annual Assessment of Geopolitics. Summaries. – [Електронний ресурс]: <https://www.iiss.org/-/media/files/publications/strategic-survey-2018/ssy-2018-summaries.ashx?la=en&hash=5C62CC5B914DA413D47C8F9991AD4A654527652B>
31. Теміров Ю. Зовнішня політика путінської Росії: Ілюзія «м'якої сили». Конфлікти на пострадянському просторі: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 13 грудня 2016 р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С.64-66.

32. Here's One Measure That Shows Sanctions on Russia are Working. – [Електронний ресурс]: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-11-16/here-s-one-measure-that-shows-sanctions-on-russia-are-working>
33. Алексейченко О.В. «Заморожені» конфлікти на пострадянському просторі: Геополітичний вимір // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2013. – № 2. – http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2305/2025
34. Лоссовський І.Є. Зовнішньополітична стратегія Путіна як нова доктрина обмеженого суверенітету // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2015. – № 5. – [Електронний ресурс]: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2514/2244
35. Полный текст обращения Владимира Путина по Крыму, 18.03.2014. – [Електронний ресурс]: <https://russian.rt.com/article/24532>
36. Выступление В. Путина на заседании Международного дискуссионного клуба «Валдай». 24.10.2014. – [Електронний ресурс]: <http://www.kremlin.ru/news/46860>
37. Полный текст Ежегодного послания В. Путина Федеральному собранию РФ. 04.12.2014. – [Електронний ресурс]: <http://russian.rt.com/article/62728>
38. Новая военная доктрина России. Полный текст. 26.12.2014. – [Електронний ресурс]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1882090.html>
39. Кокошин А. Реальный суверенитет в современной мирополитической системе. – М.: Изд-во «Европа», 2006. – 175 с.
40. Joseph S. Nye Jr. Soft Power the Means to Success in World Politics. – New York: PublicAffairs 2004. – 192 p.
41. Основные положения военной доктрины Российской Федерации // Известия. – 1993. – 18 ноября. – (№221). – [Електронний ресурс]: <https://yeltsin.ru/day-by-day/1993/11/18/30203/>
42. Указ Президента Российской Федерации от 21.04.2000 г. № 706 «Об утверждении Военной доктрины Российской Федерации». – [Електронний ресурс]: <http://kremlin.ru/acts/bank/15386>
43. Указ Президента Российской Федерации от 05.02.2010 г. № 146 «О Военной доктрине Российской Федерации». – [Електронний ресурс]: <http://kremlin.ru/acts/bank/30593>
44. Военная доктрина Российской Федерации (утверждена Указом Президента Российской Федерации от 25 декабря 2014 г. №815) // Российская газета. Федеральный выпуск. – 2014. – 30 декабря – №6570. – [Електронний ресурс]: <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>
45. Определение агрессии. Утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1974 года // Визначення агресії від 14.12.1974. – [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74
46. Humanitarian consequences of the war in Ukraine. PACE – Resolution 2198 (2018). – [Електронний ресурс]: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24432&lang=en>
47. Report on Preliminary Examination Activities 2019 // The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court, 5 December 2019. – P. 66-73. – [Електронний ресурс]: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf>

48. Post-Soviet 'frozen conflicts' heat up as big-power interests collide. – [Електронний ресурс]: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2008/0626/p06s01-woeu.html>
49. Власюк О.С. Проблеми врегулювання «заморожених» конфліктів у контексті розбудови нової архітектури безпеки в Чорноморському регіоні // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2007. – Вип.13. – С. 20-24.
50. Перепелиця Г. Ідеологія «русского міра» як загроза безпеці світу та Україні (миру, безпеці, демократії та процвітання). – [Електронний ресурс]: http://r-studies.org/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=81655&lang=ukr
51. Бартош А. России не избежать гибридных войн. Многомерные вооруженные конфликты и национальная безопасность. – [Електронний ресурс]: http://nvo.ng.ru/concepts/2018-03-09/1_987_hybridwar.html
52. Cornell Svante E., Shaffer Brenda. The United States Needs to Declare War on Proxies. – [Електронний ресурс]: <https://foreignpolicy.com/2020/02/27/russia-iran-suleimani-the-united-states-needs-to-declare-war-on-proxies/>
53. Герасимов В. Ценность науки в предвидении // Военно-промышленный курьер. – 2013. – 27 февраля. – № 8 (476).
54. Герасимов Валерий Васильевич / Министерство обороны Российской Федерации. – [Електронний ресурс]: https://structure.mil.ru/management/info.htm?id=11113936@SD_Employee
55. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory / Lt Col Daniel T. Lasica. – 2009. – 62 p. – [Електронний ресурс]: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a513663.pdf>
56. Початок АТО – за шість років війни на Донбасі загинуло понад 13 тисяч осіб. 14.04.2020. – [Електронний ресурс]: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/14/infografika/bezpeka/shosta-richnysya-pochatku-ato-cyfy-fakty>
57. Агресія Росії проти України: обсяги втрат і можливості репарацій. 30.03.2018. – [Електронний ресурс]: https://espreso.tv/article/2018/03/30/agresiya_rosiyi_prot_y_ukrayiny_obsyagy_vtrat_i_mozhlyvosti_reparaciy
58. Global Peace Index 2017. – [Електронний ресурс]: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/06/GPI-2017-Report-1.pdf>
59. Додонов Р.О. Закономірності розгортання збройних конфліктів у ХХІ столітті // Вісник Донецького національного університету. Серія філософські науки. – 2017. – Травень. – С.85-94.
60. «Заморожені конфлікти» не такі вже й «заморожені». 10.11.2006. – [Електронний ресурс]: <https://www.radiosvoboda.org/a/954336.html>
61. Плацдарм – тлумачення, орфографія, правопис. – [Електронний ресурс]: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=плацдарм>
62. Феденко О.В., Панасюк В.В. Еволюція змісту сучасної війни // Військово-науковий вісник. – 2015. – № 24. – С. 219-230.
63. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. – [Електронний ресурс]: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html>
64. Кульчицький С.В. Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів, депутатів

- трудящих, народних депутатів // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К.: Наук. думка, 2012. Т. 9 : Прил. – С. 944 с.
65. Кульчицький С.В. Компартиїно-радянська система державної влади в СРСР: творення, основні етапи розвитку, крах // Енциклопедія історії України: у 10 т. – К.: Наук. думка, 2007. – Т. 4: Ка – Ком. – 528 с.
66. Гай-Нижник П. «Самостійна» УСРР: хронологія виникнення маріонеткової псевдодержави та її «добровільного» вступу до СРСР. – [Електронний ресурс]: <http://incognita.day.kyiv.ua/xronologiya-viniknennya-marionetkovoyi-psevdoderzhavi.html>
67. Алексеїченко О.В. Етнополітичні конфлікти в регіоні південного Кавказу: історико-політичні передумови // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 116. – С. 61-69.
68. Proxy war / meaning in the Cambridge English Dictionary. – [Електронний ресурс]: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/proxy-war>
69. Proxy War / Meaning of Proxy War by Lexico. – [Електронний ресурс]: https://www.lexico.com/definition/proxy_war
70. Byman D. Why States are Turning to Proxy War. – [Електронний ресурс]: <https://nationalinterest.org/feature/why-states-are-turning-proxy-war-29677>
71. Паливода В. «Заморожені» конфлікти на пострадянському просторі як виклик європейській безпеці. Національний інститут стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс]: <https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/zamorozheni-konflikti-na-postradyanskomu-prostori-yak-viklik-evropeyskiy>

УДК 341.218.2

Сафар'янс Є.В.

КВАЗІДЕРЖАВИ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇХНЬОГО ВИНИКНЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню квазідержав пострадянського простору. Проаналізовано причини розпаду СРСР та передумови появи «самопроголошених» республік на його теренах. Зазначається, що розпад СРСР став передбачуваним фіналом існування багатонаціональної комуністичної імперії, а поява нових незалежних держав пострадянського простору була закономірним результатом «ренесансу» націоналізму. Міжетнічні конфлікти, що виникали в регіонах зі змішаним населенням, ускладнили процес міжнародного визнання для окремих самопроголошених держав. У статті наголошується на тому, що Росія використовує зони політичної нестабільності, утворені довкола «невизнаних» республік, для збереження на пострадянському просторі власного економічного та військово-політичного домінування.

Ключові слова: квазідержави, пострадянський простір, СРСР, самопроголошені республіки, міжнаціональний конфлікт.